

Weekdieren in gedichten

Margreet Kouwenhoven

Aanleiding:

In het ziekenhuis kreeg ik enkele jaren geleden een gedicht toegestuurd van Adriaan Roland Holst over een zeeschelp op het strand. Dit gedicht werd later de aanleiding om eens op zoek te gaan naar meer gedichten waarin weekdieren een rol spelen. Ik vond vooral gedichten over weekdieren van de zee, maar ook een enkele over een landslak.

Mijn inspiratiebron bij dit onderzoek is het boek van Matthijs Schouten, *De natuur als beeld in religie, filosofie en kunst*.

1. Jacob Cats over een oester en een zeemeeuw

Die greep, is in de neep¹

De meeu vliegt over al, om haren kost te rapen²,
en vint ontrent³ de strant een oester ligghen gapen,
Dies picktse na het aes; maer, eer de voghel at⁴,
So sluyt de mossel⁵ toe, daer is de meeu ghevat.
Siet daer een eyghen⁶ beelt voor dese⁷ losse⁸ gasten,
Die sonder na-ghepeys⁹ in alle schotels tasten;
Sy zijn te bijster graegh¹⁰, maer, siet! ten lijt¹¹ niet
langh
De grijper is ghevat, de jager wort de vangh¹².

Konst van bewaren, gaet voor 't vergaren

De meeu is in de klem, de meeu die is gegrephen,
De vogel is bekayt¹³ de vogel is benepen¹⁴:
Maer wat baet dit de schelp? ké¹⁵ siet een vreemt gheval
De vangher is bedut¹⁶ hoe hy het redden sal,
De vangh¹⁷ is hem een pack¹⁸, de vangh die is hem
teghen,
De vangh is hem verdriet hy isser me verlegghen.
Wat isser menich mensch dien gelt noch goet en past,
Want daer beleyt¹⁹ ontbreekt daer is de rijckdom last.

Psal. 127.2

Sijne vrienden gheeft hy het al slapende.

De meeu die soeckt haer aes, en geeft haer²⁰ op de sanden,

Sy flickert²¹ over zee, sy wandelt aende stranden;
De mossel roert haer²² niet, maer leyt alleen en gaept²³;
Het schijnt of datse rust, of datse leyt en slaept;
En desen onverlet²⁴ soo wort de meeu gevangen
Van yet dat niet en doet²⁵ als aen de klippen hangen.
En waerom dus gewoelt om staten, rijckdom, eer?
Ons doen en gelter niet²⁶, 'tis al uw' segen Heer.

Noten:

1. in de neep = in de knel	16. bedut = er verleggen mee
2. rapen = verzamelen	17. vangh = buit, n.l. de meeuw
3. ontrent = op, aan	18. pack = last
4. at = (nog) gegeten heeft	19. beleyt = overleg
5. mossel = hier: oesterschelp	20. geeft haer = begeeft zich
6. eyghen = volkomen gelijkend	21. flickert = fladdert
7. dese = die	22. roert haer = roert zich
8. losse = lichtzinnige	23. leyt...en gaept = ligt...te gapen
9. na-ghepeys = nadenken	24. desen onverlet = desalniettemin
10. te bijster graegh = al te gretig	25. Van yet dat niet en doet als = Door iets wat niets anders doet dan
11. ten lijt = het duurt	26. gelter niet = heeft geen waarbazing uitdrukt
12. vangh = vangst, buit	
13. bekayt = bedot	
14. benepen = bekneld	
15. ké = tussenwerpsel, dat verbazing uitdrukt	

Dit gedicht komt uit de bundel *Sinne- en minnebeelden* (1618). In dit boek geeft de dichter, moralist en staatsman Jacob Cats (1577-1660) aan de lezers levenslessen aan de hand van 52 afbeeldingen uit de natuur of uit het dagelijks leven, gegraveerd door Adriaen van de Venne. Die adviezen zijn drievoudig, want Cats ziet de mens levend in drie staten: op zoek naar een liefdespartner, als burger en als christen. Hij wil de lezer leren om matig, rechtvaardig en godvruchtig te leven.

De beelden vormen een eenheid in prent, poëzie en proza. Cats maakt gebruik van klassieke literatuur en van de bijbel en hij geeft bondige adviezen. Daarin toont hij zich een groot psycholoog.

Bij Cats spreekt en denkt de hele schepping. Door de bijbel zag hij de eenheid van de hele kosmos. Al het zicht- en tastbare, al het vergankelijke was voor hem zinnebeeld van een hogere waarheid.

Zo dienen waarnemingen uit de natuur om de mensen iets te leren. Zoals een meeuw gevangen wordt door een oester en daarmee slachtoffer wordt, zo moet een jongeling oppassen dat hij niet al teveel dames versiert (in alle schotels tast), want dan kan hij verstrikt raken.

Maar omgekeerd is ook de oester slachtoffer van zijn vangst: wat moet hij aan met een meeuw? De vangst wordt zo tot last, net als het gaat bij iemand die zonder na te denken bezit vergaart. Want dat bezit wordt dan tot een blok aan het been.

Net als snelle vogels soms in de magen van trage vissen verdwijnen, wordt een snelle vogel door een trage oester gevangen. Mensen die hier op aarde hun best doen om rijkdom te verwerven, of eer, moeten maar afwachten of hun dat in de eeuwigheid wat oplevert. Want je bent als schepsel afhankelijk van de goddelijke genade.

Het beeld van de oester en de meeuw dat Cats gebruikt om in het eerste deel van het gedicht een levensles te geven aan jonge mannen op het liefdespad, zou op het eerste gezicht net zo goed uitgedrukt kunnen worden met een muis en een muizenval. Dat is door andere dichters zo gedaan. (Luijten 2001). Toch gebruikt Jacob Cats het beeld van de oester en de meeuw. Dat deed hij niet zomaar. De meeuw was symbool van het mannelijke, de oester van het vrouwelijke geslacht. Zulke beelden waren in de tijd van Cats gemeengoed en werden door iedereen begrepen.

De prent van Adriaen van de Venne is door H.E. Coomans, van het Instituut voor taxonomische zoölogie, afdeling Malacologie, te Amsterdam, geanalyseerd op de erop voorkomende schelpdieren:

“Er zijn twee groepen weekdieren (of schelpdieren) afgebeeld, namelijk slakkenhuizen en tweekleppigen, waarbij Van de Venne meer dan eens zijn fantasie heeft gebruikt. Van links naar rechts liggen: een tweekleppige (maar geen enkele soort heeft precies deze vorm); eronder twee niet herkenbare slakkenhuisjes; daarnaast een onherkenbare klep van een tweekleppige; eronder, tegen de rand van de gravure, een Venusschelp (*Chamelea striatula*); rechts daarvan een Ruwe boormossel (*Zirfaea crispata*), links én rechts geflankeerd door Oblichorens

(*Retusa obtusa*) - hoewel de weergave wel groot is en het een vrij zeldzaam slakje is aan onze kust; rechts daarvan nog een Ruwe boormossel, eronder, naast de signering, een (vertekend) slakkenhuis. Onder de kop van de meeuw ook een slakkenhuis, waarvan de mondrand beschadigd is. Dit moet een vrij grote slak zijn, en dan komt alleen de Wulk (*Buccinum undatum*) in aanmerking” (noot 85, Hans Luijten/H.E. Coomans/EPU).

Het boek Sinne- en minnebeelden was enorm populair, vooral tijdens het leven van Cats. Later werden de schrijver en zijn werk verguisd en vergeten. Pas in de twintigste eeuw komt er weer waardering voor zijn werk en voor de emblemata-literatuur in het algemeen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het onderzoek aan de universiteit van Utrecht, het EPU (emblem project Utrecht).

Literatuur:

CATS, Jacob. - Sinne- en minnebeelden. Met inleiding en aantekeningen van Dr. J. Bosch. Kampen: J.H. Kok, 1960.

HUYGENS, G.W. & Jacob CATS, op www.dbnl.org, de website van de digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren.

SCHOUTEN, Matthijs G.C. - De natuur als beeld in religie, filosofie en kunst. Utrecht: KNNV Uitgeverij, 2001.

Het EPU, <http://emblems.let.uu.nl>, met digitale artikelen van Els Stronk (Het embleem, 2005) en Hans Luijten (Gezien of gelezen, 2001, over het realisme van de beelden bij Cats). De Sinne- en minnebeelden van Cats zijn hier digitaal te raadplegen, met een uitgebreid notenapparaat, o.a. de beschrijving van de mollusken op de prent van de oester en de meeuw.

Adres van de auteur

Jekerstraat 60
1784 DM Den Helder
mkouwenhoven@hetnet.nl

De molluskenfauna van de Algarve

M. de Jong

The molluscan fauna of the Algarve, Portugal

The author visited Lagos (West Algarve, Portugal). He tells about the place, the strands and the shells he found. In total 250 aquatic mollusc species and 31 terrestrial mollusc species were found. The fauna is characteristic of the western part of the Algarve.

In juni 2007 vierden mijn vrouw en ik onze vakantie in Lagos, gelegen in het westelijke deel van de Algarve in Portugal. De keus voor dit gebied was gemaakt voor de fijne stranden die tot flinke wandelingen zouden uitnodigen en de roep over de schelpenrijkdom van het gebied die door ons werd gehoord.

Lagos

De ‘witte stad aan de blauwe zee’ met circa 250.000 inwoners bestaat al 2500 jaar en is altijd nauw verbonden geweest met de zee. Feniciërs, Grieken en Cartagers maakten van deze vesting aan de monding van de rivier de Alvor een belangrijke handelsplaats en de Romeinen brachten haar tot bloei. Zij noemden de stad

Afb. 1. De rustieke ankerbaai, Algarve, Portugal.